

A tanári katedrától a szabadművelődés szervezéséig Szathmáry Lajos pályája (1927-1949)

© Szóró Ilona

Könyvtárellátó Nonprofit Kft., Budapest

szoro.ilona@kello.hu

Szathmáry Lajos 1927-ben szerzett diplomát a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen latin, görög, pedagógia és magyar szakon. Néhány évvel később filozófiából és pedagógiából doktorált. Szathmáry gondolkodásában mindig összekapcsolódott a szakterületén elmélyülő tudós, a pedagógus és a népművelő habitusa. Azt vallotta, hogy a rátermettség és a szakmai felkészültség mellett a tanárnak széleskörű általános műveltséggel is rendelkeznie kell, és a hivatása része, hogy a tanórán kívül, a diákjainál szélesebb társadalmi körben is közvetítse a műveltséget. Pályája későbbi szakaszán, minisztériumi tisztviselőként, mint a felnőttképzés országos szervezője sem hivatalnokként, hanem pedagógusi attitűddel végezte feladatait. Ez a nyitott szemlélet, a komplex megközelítés végigkísérte a munkásságát (Imolya, 1980:3-4).

Tanári pályáját a Sárospataki Református Gimnáziumban kezdte. Az oktatás mellett számos más feladatot is magára vállalt. Megválasztották az önképzőkör tanárelnökének, valamint megbízták a cserkészcsapat vezetésével. Ebben a minőségében 1929-ben részt vett Liverpoolban a III. cserkész világtalálkozón Szathmáry magas elvárásokat fogalmazott meg a pedagógusi hivatást választókkal, így saját tanári működésével szemben is. Fontos gondolta a pályaalakmasságot, és szükségesnek tartotta volna, hogy a tanítónak, tanárnak jelentkezők esetében ezt a felvételnél is vizsgálják. Hangsúlyozta, hogy elengedhetetlen a maximális szakmai felkészültség, de a tanításhoz emellett általános tájékozottságra, nyitottságra és korszerű módszertani ismeretekre ugyanúgy szükség van. Elutasította a szimpla memorizálásra építő tanítást, és azt vallotta, hogy elsősorban gondolkodni kell megtanítani a diákokat (Szathmáry, 1937:30-32).

Egykori diákjai, kollégái értékelése szerint Szathmáry kiváló pedagógusi képességekkel rendelkezett. Jól ötvöződött benne a teoretikus gondolkodás a jó gyakorlati érzékkel és szervezőképességgel. Kifejezetten diákcentrikus tanárnak tartották. Partneri hangon beszélt a tanítványaival, de sohasem bizalmaskodóan. Kereste és támogatta a tehetségeket, számon tartotta minden diákja teljesítményét, és lehetőségekhez képest követte életútjukat (Földesi, Imre & Varsányi, 1990:104).

1931-ben Szathmáry Hódmezővásárhelyre került, a Bethlen Gábor Gimnáziumba. Fiatal tanárként rábízták a cserkészcsapat vezetését, amely addig komolyabb tevékenységet nem fejtett ki. Közreműködésével megélnékült az ifjúsági élet. Részt vett diákjaival az 1933-as gödöllői IV. cserkész

világtalálkozón. Országjáró kirándulásokat és 400 kilométeres kerékpártúrát szervezett. Regös útra vitte a cserkészeket Kárpátaljára. Tanítványai bekapcsolódtak a falukutató mozgalomba és jelentős néprajzi gyűjtőmunkát végeztek (Imolya, 1980:21-24).

A város lakosságának mintegy fele a nagykiterjedésű tanyavilágban élt. A külterület kulturális életében bizonyos fajta esetlegesség uralkodott, az igény és a lehetőség nem mindig találkozott. Szathmáry, akit a gimnázium tanáraként több alkalommal is felkértek ismeretterjesztő előadás tartására, érzékelve ezt a helyzetet, szorgalmazta, hogy legyen valamilyen koordináció a népművelési munkában, a helyszínek, a programok, összehangolásával, a kínálat bővítésével. A külterületi népművelés szervezése a Tanyai Társaság feladata lett volna, amely azonban az 1930-as évek elején alig működött. A fiatal tanár elvállalta a titkárhelyettesi pozíciót, és egyben a szervezőmunka jelentős részét. Igyekezett széleskörű kapcsolatokat kiépíteni, és rendszeressé tenni a kulturális tevékenységet. Az érdeklődés felkeltése érdekében olyan előadókat nyert meg a programokra, mint Karácsony Sándor és Szent-Györgyi Albert (Szathmáry, 1977:194).

A gimnázium a városi lakosság, elsősorban a műveltebb középosztály számára az 1920-as években úgynevezett Szabad Líceumot szervezett. Tanárok, városi értelmiségiek tartottak előadásokat hazai és nemzetközi közérdekű kérdésekről, tudományos, kulturális vagy közéleti témákról. A válság időszakában azonban ez megszűnt. Szathmáry kezdeményezésére, és személyes szervezése mellett 1936-ban újraindult a Szabad Líceum programsorozata. Ebben az évben 11 előadást tartottak, melyeken összesen 1400 fő vett részt. A következő évben a hallgatók száma 2600 főre emelkedett (Földesi, Imre & Varsányi, 1990:105).

Menetközben bizonyos mértékig megváltozott a résztvevők összetétele. A műveltebb réteg mellett, Szathmáry ösztönözésére a városi munkásszervezetek is küldtek érdeklődő fiatalokat az előadásokra. A témák változatosak voltak, az európai gazdaság helyzete, a technika hatása a hétköznapi életre, a nő szerepe a társadalomban, sőt a baloldali világnézet kérdései is szóba kerültek. A munkások érdeklődése és a szokatlan témák felkeltették a hatóságok figyelmét is, és Szathmárynak magyarázkodnia kellett az egyházi előljárátság előtt. Elköltözése után a kollégái már nem vállalták az előadássorozat fenntartását, a Szabad Líceum 1942-ben megszűnt (Szathmáry, 1947:543-544).

1935-ben Móricz Zsigmond, József Attila kíséretében meglátogatta a gimnáziumot és részt vett egy magyarórán, az iskola egyik tapasztalt tanáránál. A hét végén az egyik budapesti lapban cikket közöl a látottakról, és megállapította, hogy az elmúlt 30–40 év alatt gyakorlatilag semmi sem változott az Alföld iskoláiban. Ez komoly kritikát jelentett a Bethlen Gimnázium számára. Válaszként Szathmáry engedélyt kért az igazgatótól, hogy nyilvános bemutatóórát tartson, melyen a diákok szülei, a városi érdeklődők is részt vehetnek. A bemutatót a helyi sajtóban is meghírdették, aminek következtében olyan nagy érdeklődés mutatkozott, hogy az órát a tornateremben kellett megtartani. Másnap a *Vásárhelyi Reggeli Újság* elsőoldalas nagy cikkben méltatta a gimnázium magas szintű pedagógiai munkáját, dicsérte az újszerű kezdeményezést és gratulált a kitűnő bemutatóórához (Imolya, 1980:21-23).

A nagy érdeklődés és a pozitív visszhang nyomán, Szathmáry indítványára a bevezették, hogy évi 3–4 alkalommal, a szülői értekezletek előtt különböző tárgyakból bemutatóórákat tartanak, amit csak „Szülők Iskolájaként” emlegettek. Szathmáry rendkívül fontosnak tartotta, hogy a szülők legalább körvonalaiiban ismerjék, mit tanul a gyermekük, és hogyan folyik az oktatás az iskolában. Az órák témáit az egyes tárgyakból úgy válogatták össze, hogy azok önmagukban egy ismeretterjesztő előadásnak is megfeleljenek, ami a felnőttek tájékozottságát is növelheti. A Szülők Iskolája egészen 1944-ig működött a vásárhelyi gimnáziumban. Szathmáry távozása és a háborús körülmények miatt az utolsó években már csak az alsó 4 osztályban tartottak ilyen órákat (Földesi, Imre & Varsányi, 1990:105).

A sikeres bemutatóóra után, Szathmáry szorgalmazására bevezették az évi 3–4 alkalommal megrendezésre kerülő belső továbbképzés is. A pedagógusok szakmai fejlődését és tapasztalatcseréjét szolgálta az a javaslat is, hogy szervezzenek együttes nevelési értekezleteket az elemi iskolák tanítói és a gimnázium tanárai számára. Ezen olyan kérdések is szóba kerültek, melyek az oktatási szintek szétválasztása esetén nem merültek volna fel. A kezdeményezés sikere nyomán a tankerületi főigazgató felkérte Szathmáryt, hogy néhány közös értekezellet mellett segítsen megteremteni egy kötetlenebb, de folyamatosan működő fórumot, a tanítók és tanárok baráti körét. Szathmáry rendszeres összejöveteleket szervezett a pedagógus kollégáinak. Meghívta többek között előadóként Imre Sándort és Karácsony Sándort. A programok általában jól sikerültek, de sajnálattal kellett megállapítania, hogy a tanárok jóval kevesebb érdeklődést mutattak a közös rendezvények iránt, mint a tanítók (Szathmáry, 1947:545-546).

Szathmáry, Sárospataki tapasztalatai alapján, Vásárhelyen is elvállalta a gimnázium önképzőkörének a vezetését. A Petőfi Önképzőkör 60 fő körüli tagsággal, 6–7 fős választott vezetőséggel működött, a tanárelnök ellenőrzése mellett. Évi 15–20 összejövetelt tartott, ahol irodalmi bemutatókra, tudományos előadásokra került sor. Az önképzőkör adta az iskolai ünnepségek műsorát, és rendszeresen szerepelt a városi rendezvényeken is. Az önképzőkört az 1930-as évek végén a Márciusi Front szellemisége hatotta át. A foglalkozások témái között szerepelt a tanyavilág kialakulása, a földreform kérdése, a parasztemberek gondolkodása, a Dunai konföderáció eszméje. Beszéltek Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila, Juhász Gyula és Erdélyi József költészetéről, illetve Szent-Györgyi Albert kutatásairól is (Földesi, Imre & Varsányi, 1990:107).

Az önképzőkör műkedvelő rendezvényeit Szathmáry igyekezett mindig úgy megtervezni, hogy az egész város kulturális életében is fontos eseménynek számítsanak, és széleskörű lakossági érdeklődést vonzzanak. 1933-ban Kodály Zoltán 50. születésnapja tiszteletére, színpadra állította a *Háry Jánost*. Az előadásra a Fekete Sas szállodában került sor, mintegy 1000 néző előtt. Díszvendégként maga Kodály is megtekintette a darabot, és megelégedéssel jelentette ki, hogy az előadás kiválóan tolmácsolta a művet, és sokat tett a népzene népszerűsítésére. Az önképzőkör 1938-ban Erdélyi József, 1939-ben Zilahy Lajos műveiből rendezett műsoros estet, a városháza dísztermében. 1940-ben két jelentős kulturális eseményre is sor került. Előbb Móricz Zsigmond tiszteletére szerveztek műsorral egybekötött ünnepséget, ahol maga Móricz is

felolvasta egy új írását. Majd Németh László tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást (Szathmáry, 1977:197-198).

Szathmáry kitartó előkészítő munkája nyomán, 1939 telén a gimnáziumban bentlakásos népfőiskolai tanfolyamot szerveztek. A cél az volt, hogy a felnőttképzés szűkös lehetőségei között a várost körülvevő tanyavilág 20–30 gazdálkodója számára szakmai és a közéleti fellépéshez szükséges társadalmi ismereteket oktassanak. 1940-ben 32 fő iratkozott be a tanfolyamra. Az oktatott anyagot nem elvont témák alkották, hanem gyakorlatias jellegű kérdések. Tanítottak hétköznapi jogi, gazdasági, szövetkezeti ismereteket, tárgyalták az aktuális gazdaproblémákat, foglalkoztak a népi kultúrával, segítettek eligazodni az ügyintézésrel kapcsolatos tudnivalók terén (Németh, 1992:1206-1207).

A képzés időtartama fokozatosan bővült, 1941-ben 3 hetes, 1943-ban már 6 hetes kurzust hirdettek. Az 1941-es tanfolyam foglalkozott a tanya és a város, az ország és a kontinens viszonyával, problémáival, a gabonatermesztés kérdéseivel, a termény útjával az aratástól a külpiacokig, a kisbirtok berendezésével, a mezőgazdasági gépekkel, a helyes táplálkozással. A tanfolyam hallgatói látogatást tettek a városházán, a város központi malomüzemében, a villanytelepen. A város legnagyobb ipari létesítménye, a Kokron-gyár tervezett megtekintése azonban elmaradt, mert időközben hadi üzemé nyilvánították (Szathmáry, 1986:77-78).

Szathmáryt kezdettől foglalkoztatta a tehetséges, de szegény sorsú tanyai gyerekek továbbtanulásának kérdése, hogy az arra alkalmas fiatalok hátrányos szociális helyzetük ellenére érettségihez, majd egyetemi végzettséghez juthassanak, és megnyíljon előttük az út, hogy akár komoly pozíciókba is kerülhessenek. Súlyos problémának látta, hogy miközben a város lakosságának 80%-a a mezőgazdaságból él, a gimnáziumi tanulók alig 20–25%-a származott gazdálkodó családból, de a tanyai parasztyerekek mindössze 3%-ot tettek ki. A helyzet megváltoztatása érdekében mozgalmat indított egy népi kollégium, a Tanyai Tanulók Otthona megteremtésére. Szathmáry hangsúlyozta, hogy a diákotthon jelentőségét nem a szociális jelleg adja, hanem az a nemzetpolitikai szerep, amit egy népi származású új értelmiség kinevelése érdekében játszik (Imolya, 1980:64-66).

A kollégium végül 1939 szeptemberében nyílt meg. A diákotthonban 1941-ben 14 tanuló lakott, számuk 1944-re 24 főre nőtt. A kezdeményezés több országos lapban is visszhangot kapott. A kollégium támogatására Németh László a *Cseresnyés* című színdarabjának minden bevételét a diákotthonra íratta. Így ragadt rá az intézményre a „Cseresnyés” elnevezés, amit 1942-ben hivatalosan is felvett. Az intézményről Németh László az *Égető Eszter* című művében is megemlékezett. Az író egyébként nemcsak a diákotthonnak állított emléket ebben a művében, hanem a létrehozója előtt is tisztelgett azzal, hogy a regény lelkes tanárfiguráját, Szilágyi tanár urat valójában Szathmáry Lajosról mintázta (Szathmáry, 1977:199).

A külterületi lakosság lehetőségeinek bővítése érdekében Szathmáry 1937-ben felkarolta azt az elképzelést, hogy a gimnázium hozzon létre kihelyezett tagozatot a várostól 20 kilométerre lévő külterületi központban, Székkutatson. A tervek szerint a képzés során naponta más-más tantárgyat oktattak volna a gimnáziumból kiutazó tanárok. Szathmáry számos lépést tett az előkészítés érdekében. Tárgyalt a helyi elemi iskola vezetésével, kapcsolatot keresett a

Székkutason élő értelmiségiekkel, szülői értekezletet szervezett, ahol tájékoztatta az embereket a lehetőségekről. Németh László ezt a kezdeményezést, az *Iskola Kakaskúton* című írásában örökítette meg. Szathmáry távozása után azonban a tervnek már nem volt agilis szószólója, így különböző anyagi problémák és a háború kirobbanása miatt a megvalósítás elmaradt (Szathmáry, 1977:205-206).

Szathmáry az 1930-as évek közepétől jelentős publikációs tevékenységet folytatott. Írásaiban a protestáns pedagógia elméleti kérdéseivel, értékpreferenciáival foglalkozott, illetve a nevelés aktuális és gyakorlati kérdéseit, módszertani problémáit tárgyalta. Elemezte az alulról kiépülő közösségek szerepét az egyén életében, a demokratikus szemléletmódra, értékválasztásra való ösztönzést, valamint az önálló gondolkodásra, a lényeg kiemelésére történő nevelés fontosságát. Műveiben nagy hangsúlyt kapott a felnőttek képzésének kérdése, amely az egész helyi közösség állapotára, társadalmi, gazdasági felemelkedésére nézve meghatározó szerepet játszhat (Farkas, 2012:44-45).

1941-ben Szathmáry Pápara került a Református Gimnáziumba, ahol a tudós, a tanár és a népművelő hivatását egyaránt gyakorolhatta. Tanárelnöki feladatot vállalt az önképzőkörnél, melynek 100 évvel korábban tagja volt Petőfi és Jókai is. Az önképzőkör minden március 15-ére ünnepi műsort készített az iskolának, és színdarabokat mutatott be. Szathmáry vezetésével a korábbi konvencionális darabválasztást és játéktílust, aktuálisabb témák, drámai előadásmód váltotta fel. Ez azonban konfliktusokhoz vezetett, 1944-ben Zilahy Lajos: *Fatornyok* című darabjának bemutatását betiltották. Szathmáry igyekezett megragadni minden lehetőséget a kultúra széleskörű közvetítésére. Két éven át szerkesztette a Pápai Kollégiumi Lapokat. Városi emlékünnepeket szervezett Petőfi és Jókai tiszteletére. A cserkészcsapat vezetését viszont nem vállalta el, mert ekkor már a cserkészletben a levanteintézmény erős befolyása érvényesült, ami éles nacionalista és militarista szemléletével homlokegyenest szemben állt a cserkészmozgalom eredeti értékeivel, célkitűzéseivel (Szathmáry, 1977:208-209).

Korábbi törekvéseivel összhangban Szathmáry Pápan is lépéseket tett a népfőiskolai képzés bevezetésére. Két külön tanfolyamot szervezett, az egyiket bentlakásos rendszerben a megyei parasztfjúság számára. A másik tanfolyam a városi polgároknak szólt, melyet hetenkénti előadások formájában tartottak. A meghívott előadók között szerepelt Somogyi Imre vagy Veres Péter is. A tanfolyamokon a különböző szakmai témák mellett szóba kerültek a nemzeti sorskérdések, a német birodalom expanzív politikája is. Szathmáry tevékenysége felkeltette a helyi nyilas pártszervezet gyanakvását, és feljelentést tettek ellene. Hivatalos elmarasztalást ugyan nem kapott, de az iskola vezetése a tudtára adta, hogy ha önként felmondana, nem tartóztatnák (Szathmáry, 1977:209-210).

A nehéz helyzetre Zsindely Ferenc államtitkár ajánlata kínált megoldást. A nyilasok kísérletet tettek, hogy megszerezzék az értelmiségi utánpótlás nevelése szempontjából nagy jelentőségű Győrffy-kollégium vezetését. Ennek megelőzésére Zsindely egy szakmailag felkészült, demokratikus érzelmű, aktív közösség-szervező szerepet vállaló személyt keresett az intézmény élére. Felkérésére Szathmáry elfogadta a megbízatást, ami azonban csak rövid

életűnek bizonyult. 1944 nyarán ugyanis behívták katonának. Rövidesen leszerelték ugyan, mint túlkorost, de néhány hónappal később újra behívták, honvédelmi munkaszolgálatra. 1945 márciusában szovjet hadifogságba esett, de szerencséjére nem vitték ki az országból, így fél év után, augusztusban kiszabadult (Imolya, 1980:8).

A háború befejeződése után, egykori tanára Gombos Ferenc, aki 1945 őszén a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium népművelési ügyosztályát vezette, meghívta munkatársnak. Új munkáját 1945. október 20-án kezdte, osztályvezető-helyettesi beosztásban. Fő feladatköre az ismeretterjesztés, közművelődési tanfolyamok és népfőiskolák országos szervezése volt. A Szabadművelődési ügyosztályt 1947-ben főosztállyá szervezték át, ekkor Szathmáryt kinevezték az egyik ügyosztály (a VIII/3.) élére. Feladatköre alapvetően nem változott, a tanfolyamok, szabadiskolák, valamint a tanulmányi és személyi ügyek tartoztak hozzá. Mivel a szabadművelődés helyi munkatársai általában a tanítók és tanárok közül kerültek ki, Szathmáry kezdeményezésére külön felkészítést szerveztek a tanítóképzők oktatóinak, akik a tanítójelölteknek a népművelés című tantárgyat tanították. Az 1946 nyarán, Cegléden megrendezett egy hetes szakmai értekezlet és továbbképzés anyagának felhasználásával tematikát állítottak össze a tanító- és tanárképző intézmények számára, az új szabadművelődés című tantárgy oktatásához (Szathmáry, 1977:215).

Szathmárynak jelentős szerepe volt a szabadművelődés elvi és gyakorlati részleteinek kialakításában, közismertté tételében és a közreműködők szakmai felkészítésében. Részt vett a szabadiskolákra vonatkozó rendelkezések, pedagógiai anyagok kidolgozásában. Az 5000/1946. VKM rendelet alsó-, közép- és felsőfokú szabadiskolák létrehozását tette lehetővé. A képzés megindításához iránymutató tantervet adott ki a VKM, amely alapján a helyi oktatási programok elkészülhettek. A szabadiskolákat nem egyszerűen ismeretközlő képzésre szánták, hanem komplex nevelési célokat igyekeztek megvalósítani, a társadalmi, szakmai és kulturális tájékozottság együttes emelésével, és a lehetőségekhez képest egyéni és közösségi készségek fejlesztésével. Számos írása jelent meg a *Szabadnevelési Híradó*, és az *Új Szántás* című lap hasábjain. Kövendi Dénessel, az Országos Szabadművelődési Tanács titkárával kézikönyvet állított össze a szabadművelődéssel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókról (Kövendi & Szathmáry, 1948).

Hivatali tevékenysége során számos esetben kamatoztatta pedagógusi és népművelő habitusát. Továbbra is meghatározó fontosságúnak tekintette a népfőiskolák szervezését. Hangsúlyozta, hogy bár a dolgozók esti iskolájával szemben ez az oktatási forma nem ad végzettséget, a képzés otthonos közege, széles palettája és rugalmas keretei, az egyéni készségfejlesztés lehetősége olyan pluszt képes biztosítani, ami így is rendkívül hasznossá teszi a szabadiskolákat. A felnőttképzéssel kapcsolatos külföldi tapasztalatok megismerésére 1947 októberétől 3 hónapot Svédországban töltött. Minisztériumi tevékenységének fontos részét jelentette a népkönyvtárak újraszervezése, állományuk frissítése. Szorgalmazta az üzemi könyvtárak hálózatának kiépítését, hogy a dolgozók olyan saját kulturális helyiséghez, kollektív térhez jussanak, ami lehetővé teszi közösség kialakulását. Jelentős

szerep játszott az analfabétizmus teljes felszámolásáért indított akcióban, a tanfolyamok megszervezésében, és amire külön hangsúlyt fektetett, a képzésben részvállaló tanítók speciális felkészítésében (Dancs, 1988, 322-326, 410, 423-424).

A pártállami diktatúra fokozatos kiépülésével a szabadművelődést a központilag irányított népművelés váltotta fel. A demokratikus gondolkodású szakemberekre többé nem volt szükség. Szathmáry feladatkörét 1948-ban jelentősen leszűkítették, gyakorlatilag az iskolán kívüli oktatás formális ellenőrzése maradt meg számára, 1949 augusztusában pedig minden indoklás nélkül elbocsátották. Először a Villányi úti pedagógiai gimnáziumban kapott tanári állást, majd a Budai Tanítóképzőbe került. Pályáját az ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskolájában zárta, mint igazgatóhelyettes. Minden beosztásában a pedagógusképzés gyakorlati kérdéseivel foglalkozott. Napi munkája mellett tudományos tevékenységet folytatott, több könyvet és cikket írt a tanárjelöltek képzéséről. Ezekben a művekben is visszaköszön eredeti pedagógusi hitvallása, amely szerint a tanárnak nemcsak magas szintű szakmai, módszertani felkészültséggel kell rendelkeznie, hanem nyitott népművelői szemlélettel is.

Irodalomjegyzék

- Dancs Istvánné (szerk.) (1988). *Dokumentumok a szabadművelődés történetéhez (1945-1949)*. Budapest: Kossuth.
- Farkas Péter (2012). Momentumok Szathmáry Lajos pedagógusi tevékenységéből és a szabadművelődés időszakában betöltött szerepéből. In *Kutatók a kiterjesztett tehetségfejlesztésért. Nevelési kihívások kezelése a felsőoktatásban 2.* (pp. 44-51). Szarvas: PEME – Szent István Egyetem ABPK.
- Földesi Ferenc, Imre Mihály, & Varsányi Péter István (1990). *A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Imolya Imre (összeáll.) (1980). *Újabb adalékok Szathmáry Lajos vásárhelyi tanári működéséhez (1931-1941)*. Hódmezővásárhely.
- Kövendi Dénes, & Szathmáry Lajos (1948). *A szabadművelődés kézikönyve*. Budapest: OSZMT.
- Németh László (1992). A vásárhelyi példa. In Németh László: *A minőség forradalma. Kisebbségben*. II. kötet (pp. 1204-1207). Budapest: Püski.
- Szathmáry Lajos (1937). Vakvágányon. *Protestáns Tanügyi Szemle*, 11 (1), 26-35.
- Szathmáry Lajos (1947). Egy önkéntes ügyvezető emlékeiből. *Új Szántás*, 1 (9-10), 542-546.
- Szathmáry Lajos (1977). Akit szerettek az istenek. In Petró András (szerk.), *Pedagógussorsok, emlékek* (pp. 161-225). Budapest: Tankönyvkiadó.
- Szathmáry Lajos (1986). Intézetünk és a környező tanyavilág. In Szemenyei Sarolta (szerk.), *Nevelés és műveltség: Válogatás Szathmáry Lajos írásaiból* (pp. 75-79). Hódmezővásárhely: Hódmezővásárhely Város Tanácsa.